

CETURTĀS KLASES SKOLĒNU MĀCĪBU SASNIEGUMU UN PROBLĒMSITUĀCIJU PĀRVARĒŠANAS ĪPATNĪBU MIJSAKARĪBAS MĀCĪBU PROCESĀ

Peculiarities of Coping with Problem Situation of Students of Form 4 During the Learning Process

Alla Plaude

Riga Teacher Training and Education Management academy, Latvia

Abstract. *The Aim of the study is the peculiarities of coping with stress situations of students of Form 4 during the learning process. In many studies it is emphasised that the learning environment causes strong stress for a large number of children, which in its turn causes behaviour, emotional and mental problems. The present study analyses the most frequent stress situations, how children cope with them and how the types of coping with stress situations impact the learning results. The results of empirical study demonstrate that 52 % of children are of the opinion that the causes for disturbances of mental balance are various physical traumas; problems in learning take up the second place, then follow strained relationships with peers and parents and various emotional experiences related to the situation caused by loss and fear. The strategy of adaptive coping has a positive correlation with the learning result. The strategy of passive behaviour has a negative correlation with the learning success. The correlations obtained in the study confirm also the findings made in other studies that if children don't know how to use the strategies of adaptive behaviour or compensatory skills which help to solve problem situations, they have lower learning results, which can cause various emotional problems.*

Keywords: *academic achievements, overcoming of problem situations.*

Ievads

Introduction

Sākumskolas vecums ir laiks, kad paralēli raksturīgajām bailēm no tumsas, spokiem, dzīvniekiem un dabas parādībām, spēcīgus pārdzīvojumus rada arī skolas vides jaunie pienākumi, sociālā vide un statuss, kad neizbēgami ir jāsaskaras ar savas personības un skolēna novērtējumu, kas ir cieši saistīts ar skolēna lomas galveno uzdevumu – sekmīgi apgūt mācību vielu.

Raugoties no attīstības psiholoģijas skatpunkta, sākumskolas vecuma bērni ir sasnieguši gan emocionālo, gan sociālo, gan kognitīvo līmeni, lai varētu veiksmīgi pārvarēt uzliktos pienākumus, kas ir saistīti ar skolas vidi, tātad arī ar mācību vielas apguvi un vērtējumu. Tomēr daudzos pētījumos tiek norādīts, ka tieši vērtējums, ja tas neatbilst bērna vai viņa vecāku priekšstatiem par *labu*

vērtējumu, ir ļoti spēcīgs psihi traumējošs faktors. Bērni pārdzīvo, ja saņem negatīvu vērtējumu, ja nesaprot mācību vielu un nespēj izpildīt uzdotos mājas darbus (Boon, 2011; Compas, Malcarne & Fondacaro, 1988; Mantzicopoulos, 1997). It īpaši sākumskolā tiek pārdzīvotas situācijas, kuras ir saistītas ar mācību sasniegumu novērtējumu, jo tieši novērtējums rada priekšstatu apkārtējiem (vecākiem, skolotājiem, klasesbiedriem un pašam bērnam) par viņu kā personību, ietekmējot bērna pašvērtējumu. Šādas situācijas vedina uz jautājumu – kā bērns tiek galā ar šiem pārdzīvojumiem? Kuras situācijas tiek uztvertas kā problēmsituācijas un kā tās tiek risinātas? Katrs bērns problēmsituācijas pārvar atšķirīgi, kuras lielā mērā ir atkarīgas no skolotāju, vecāku un vienaudžu reakcijām, bet ne mazāk svarīgas ir arī paša bērna specifiskās uzvedības reakcijas uz problēmsituāciju un viņa spēju šīs situācijas risināt (Gaylord-Harden, 2008). Tādējādi, šī darba mērķis ir pētīt ceturtās klases skolēnu mācību sasniegumu un problēmsituāciju pārvarēšanas īpatnību mijsakarības mācību procesā.

Izmantotās metodes: dokumentu analīze – mācību sasniegumu kopsavilkuma žurnāli un aprēķināti vidējie mācību sekmju rādītāji. Zīmējumi par tēmu „Nepatīkamas un grūti pārvaramas situācijas”. Skolas vecuma problēmsituāciju pārvarēšanas stratēģiju aptauja.

Mācību sasniegumi, problēmsituācijas un to saistība *Academic achievements, problem situations and relevance*

Raugoties vēsturiskā skatījumā, pētījumos par mācību sasniegumiem, galvenokārt, tiek vērsta uzmanība uz kognitīvām spējām, meklējot starp tām saistību (Neisser, Boodoo, Bouchard, Boykin, Brody, Ceci, Halpern, Loehlin, Perloff, Sternberg & Urbina, 1996). Tomēr analizējot mācību sasniegumus, ir pierādīts, ka arī emocionālie un uzvedības faktori ir nozīmīgi mācību sasniegumu prognozētāji (Nelson, Benner, Lane & Smith, 2004). Pētījumos tiek uzsvērts, ka no 60 % līdz pat 97 % skolēnu ir ar uzvedības un emocionālajām problēmām, saistot tās ar zemiem mācību sasniegumiem (Nelson, Benner, Lane & Smith, 2004; Trout, Nordness, Pierce & Epstein, 2003). Lai gan pētījumos netiek sniegtas viennozīmīgas atbildes – vai uzvedības un emocionālās problēmas ietekmē mācību sasniegumus, vai tieši pretēji, neapmierinoši mācību sasniegumi veicina uzvedības un emocionālās problēmas, tomēr acīmredzami ir tas, ka mācību sasniegumi, emocionālās un uzvedības problēmas, ir cieši saistīti faktori. Bērnam kā socializētai būtnei piemīt spēja un apziņa risināt iekšējos un ārējos konfliktus, pārvarot problēmsituāciju – ne tikai neapzināti, bet gan vadoties pēc apzinātiem un sev pieņemamiem uzvedības veidiem, bet ne vienmēr tas izdodas adaptīvā un sociāli pieņemamā veidā. Lai apzinātu bērna uzvedības veidus, pielietotos psiholoģisko draudu situācijās, tiek pētītas

pielietotās problēmsituāciju pārvarēšanas stratēģijas un pārvarēšanas mehānismi (stresa pārvarēšanu angliski apzīmē ar terminu „coping” (darbības vārds „cope” nozīmē „pārvarēt”, „tikt galā”). Tā ka “coping” jēdziens latviešu valodā nav precīzi definējams un tulkojams, darba ietvaros turpmāk izmantoti apzīmējumi, kas jāsaprot kā sinonīmi „coping”, „stresa pārvarēšana”, „problēmsituāciju pārvarēšana”. Viena no dominējošām definīcijām skaidro, ka stresa pārvarēšanas stratēģijas pielieto psiholoģisko, fizisko un sociālo draudu situācijās, kas pamatojas uz subjektīvo draudu novērtējumu un draudu pārvarēšanas iespēju izvērtējumu, uzsverot emociju nozīmi šajā adaptācijas procesā (Lazarus & Folkman, 1984). Katrs bērns, saskaroties ar sev nepatīkamu problēmsituāciju, kaut kādā veidā mēģina to pārvarēt, pielietojot kādu no *problēmsituāciju pārvarēšanas mehānismiem*, piemēram, vieni raud, otri kliec, trešie cenšas par to nedomāt. Problēmsituāciju pārvarēšanas veidi katram bērnam ir atšķirīgi un tie ir novērojami jau pirmsskolas vecumā, savukārt sākumskolā šī uzvedība sāk iegūt stabilu raksturu (Altermatt & Broady, 2009). Daļai bērnu, kuri ir iemācījušies reaģēt bezpalīdzīgi, sastopoties ar kādām problēmsituācijām, ir raksturīgi sevi vainot un negatīvi vērtēt, tādējādi samazinot iespēju uz problēmsituāciju veiksmīgu pārvarēšanu (Altermatt & Broady, 2009). Nav iespējams atbildēt viennozīmīgi uz jautājumu – kāpēc bērns ir „iemācījies” reaģēt bezpalīdzīgi vai neadaptīvi, tomēr daudzi uzvedības veidi tiek apgūti ģimenē un veidojas pakāpeniski jau no agrīna bērnības vecuma, kā arī daļēji uz šo jautājumu palīdz rast atbildes neapzināto psiholoģiskās aizsardzības mehānismu uzvedība jeb ego spēks.

Ego jēdziens ir ticis aplūkots jau 20-30. gados un raksturots kā dažādu personības aspektu vienojošs princips. Ego vispārīgs uzdevums ir integrēt un veidot jēgpilnu pieredzi (Hartman, 1956), bet atsevišķām funkcijām veicināt pielāgošanos ārējās un iekšējās pasaules prasībām (Hartman, Kris & Loewenstein, 1946). Tomēr pastāv arī pretēja situācija, ja ir vāji attīstīts ego un psiholoģiskās aizsardzības mehānismi nespēj aizsargāt cilvēka psihi no trauksmes, t.i., tiek izmantoti nenobrieduši aizsardzības mehānismi, kas nozīmē, ka cilvēks nespēj kontrolēt savus impulsus, tādējādi izjūt grūtības adaptēties apkārtējās vides prasībām.

No iepriekš teiktā izriet, ka bērns, kuram ir vāji attīstīts ego, tātad, kuram psiholoģiskās aizsardzības mehānismi nespēj aizsargāt psihi no dažādām trauksmi izraisošām situācijām, drīzāk nespēs tikt galā ar dažādām problēmsituācijām, kas izpaudīsies kā neadekvātu vai nepiemērotu problēmsituāciju veidu pielietošana, tātad šādam bērnam drīzāk varētu būt arī mācību grūtības.

Metodoloģija *Methodology*

1. Dokumentu analīze – mācību sasniegumu kopsavilkuma žurnāli un aprēķināti vidējie mācību sekmju rādītāji.
2. Zīmējumi par tēmu „Nepatīkamas un grūti pārvaramas situācijas”. Izmantojot zīmējumus, iespējams diagnosticēt bērnu emocionālo stāvokli, konstatēt, kādas situācijas visbiežāk satrauc bērnus un kā bērns situāciju ir pārvarējis, kādus ir izmantojis problēmsituāciju pārvarēšanas veidus. Minētā darba analīzei par pamatu ņemti I. Niķoļskas un R. Granovskas (Никољская & Грановская, 2000) monogrāfija “Psiholoģiskā aizsardzība bērniem”.
3. Skolas vecuma problēmsituāciju pārvarēšanas stratēģiju aptauja. Aptauja tika izveidota, lai noteiktu, kādas problēmsituāciju pārvarēšanas stratēģijas pielieto bērni vecumā no 8 – 12 gadiem. Minētā aptauja ir A. Sirotas un M. Jaltonska “Skolas vecuma problēmsituāciju stratēģiju” pārveidots variants, kuru savā pētījumā izmanto I. Niķoļska un R. Granovska. Darba ietvaros tiek izmantots I. Niķoļskas un R. Granovskas pārveidots variants (Никољская & Грановская, 2000). Aptauja sastāv no 26 dažādiem problēmsituāciju veidiem izteicienu formā, kuri atspoguļo bērnu pielietotās stratēģijas. Aptaujas izpilde sastāv no vairākām daļām.

Rezultāti *Results*

Kā redzams 1.tabulā, pirmajā vietā ierindojas situācijas, kuras ir saistītas ar fiziskām traumām un citām bīstamām situācijām.

1.tab. **Bērnu problēmsituācijas**
Table 1 Children Problem Situations

Nr.	Cēloņi	%
1.	Fiziskas traumas un citas bīstamas situācijas	52
2.	Problēmas ar mācībām un skolotājiem	16
3.	Saspringtas attiecības ar vienaudžiem	10
4.	Saspringtas attiecības ar vecākiem	6
5.	Bailes no vientulības	6
6.	Dzīvnieka zaudējums, nāve, slimība	4
7.	Tuvu cilvēku nāve	4
8.	Dažādas baiļu, spriedzes situācijas	2

Biežākie zīmējumu temati: „nokritu no riteņa”, „nokritu no šūpolēm”, „sagriezu kāju”, „iekritu ledū”, „nokritu no kalna” u.c. Problēmas ar mācībām ierindojas otrajā vietā (16 %), tālāk seko saspringtas attiecības ar vienaudžiem skolā un vecākiem, kas kopumā veido vēl 16 %, savukārt atlikušo procentu daļu veido dažādi emocionāli pārdzīvojumi, kas saistīti ar zaudējumu un dažādām baiļu izraisītām situācijām.

Vairākos pētījumos tiek uzsvērts, ka mācību sasniegumi un emocionālas, uzvedības problēmas, vecāku, skolotāju un klasesbiedru attieksme, paša bērna spēja pārdzīvot mācību neveiksmes u.t.t. ir cieši saistītas (piem., Gallegos, Langley & Villegas, 2012), tādējādi varētu pieļaut, ka arī atbilstīgi „saspringtas attiecības ar vienaudžiem” un „saspringtas attiecības ar vecākiem” varētu būt saistītas ar mācību vidi.

Piemēram, Iras (vārds mainīts) stāsts: „Es atceros, ka man skolā bija zīmēšana un es aizmirsu par to. Kad atnācu uz skolu, tad atcerējos, ka esmu aizmirsusi paņemt līdzī krāsas. Man krāsas iedeva mana draudzene un lapu arī, kur zīmēt. Bet skolotāja ņēma un ierakstīja man piezīmi... Es gāju mājās un visu ceļu ļoti raudāju..., es domāju, ko mana mamma darīs, kad ieraudzīs, man bija ļoti bail un es negribēju iet arī ārā...” (skat. 1.attēlu).

1.att. Iras zīmējums

Fig. 1 Ira drawing

Analizējot zīmējumus, kuros bērni norāda problēmas ar mācībām, saspringtas attiecības ar vienaudžiem un vecākiem, var secināt, ka šie pārdzīvojumi ietver veselu notikumu gammu. Piemēram, situācijā, kad bērns ir nopelnījis sliktu atzīmi, var vērot trīs veidu uzvedības tendences: 1) izjūt bailes no vecākiem un cenšas būt labs, visādi pielabinoties un palīdzot mājas darbos; 2) izjūt vispārēju nomāktu emocionālo fonu, t.i., jūtās vientuļš un nelaimīgs,

tāpēc cenšas sevi kaut kā nomierināt; 3) izjūt diskomfortu, ir nepatīkami, bet cenšas aizmirst nepatīkamo notikumu, klausoties mūziku, kādu filmu vai daudzoties ar draugiem.

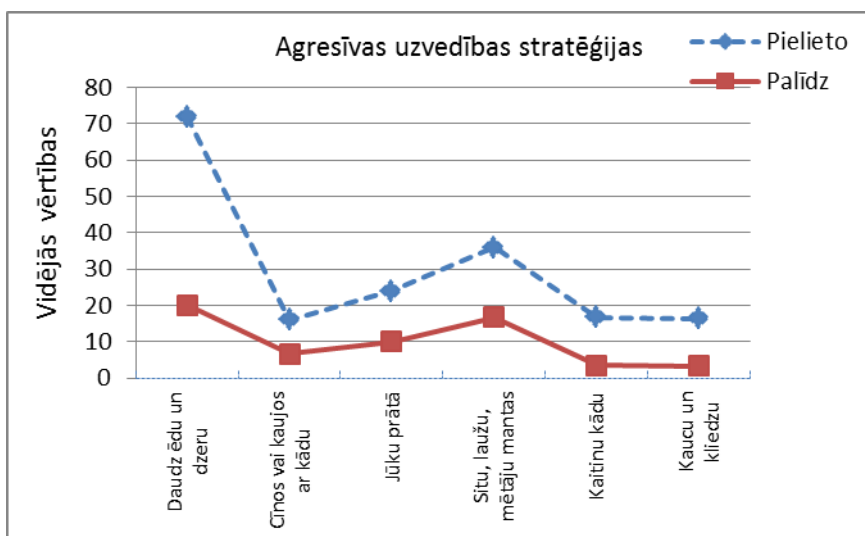
Bērna pašizjūta ir cieši saistīta ar viņa atzīmēm. Ja „sliktās” atzīmes kļūst par sodīšanas cēloni, ja bērni tiek dalīti labajos un sliktajos, gudrajos un dumjajos, tad turpmāk tas var nopietni ietekmēt bērna dzīvi, jo tiek traumēta bērna psihe (Isajev & Kagan, 1980). Atzīmes „liek” bērnam justies labi vai slikti, piemēram, negatīva vērtējuma gadījumā bērniem var attīstīties vainas izjūta, kauns, trauksme, nepārliecinātība par sevi. Īpaši pārdzīvo tie bērni, kuriem nav „dažādu” vērtējumu pieredze, piemēram, bērns ir teicamnieks vai nesekmīgs.

2.tab. Problēmsituāciju pārvarēšanas stratēģiju aptauja
Table 2 Problem Situations Coping Questionnaire

Nr.	Uzvedības stratēģijas	Pielieto %	Palīdz %
	<i>Pasīvas uzvedības stratēģijas</i>		
1.	Palieku pats par sevi viens	82,3	33,0
2.	Graužu nagus vai laužu pirkstu locītavas	60,0	20,0
3.	Raudu un skumstu	54,2	6,7
4.	Sapņoju un iedomājos kaut ko	84,4	36,7
5.	Daru kaut ko līdzīgu iepriekš minētajam	12,7	3,3
6.	Guļu	86,0	53,3
7.	Cenšos aizmirst	72,0	53,3
	<i>Agresīvas uzvedības stratēģijas</i>		
8.	Daudz ēdu un dzeru	72,0	20,0
9.	Cīnos vai kaujos ar kādu	16,0	6,7
10.	Jūku prātā	24,4	10,0
11.	Situ, laužu, mētāju mantas	36,3	16,7
12.	Kaitinu kādu	16,7	3,4
13.	Kaucu un kliežu	16,3	3,3
	<i>Adaptīvas uzvedības stratēģijas</i>		
14.	Apskauju, piespiežu pie sevis kādu mīļu, tuvu mantu, lietu vai glaudu dzīvnieku	60,2	46,7
15.	Pastaigājos apkārt mājai, pa ielu	56,3	33,3
16.	Zīmēju, rakstu vai lasu kaut ko	65,2	26,7
17.	Kaut ko spēlējos	46,0	26,7
18.	Pastaigājos vai skraidu	58,0	20,0
19.	Sarunājos pats ar sevi	52,2	3,3
20.	Lūdzu piedošanu, saku taisnību	14,7	16,7
21.	Skaitu lūgšanas	58,2	20,0
22.	Sarunājos ar kādu	22,0	13,3
23.	Domāju par notikušo	80,0	6,7
24.	Cenšos atslābināties un palikt mierīgs	70,0	46,7
25.	Pastaigājos, skraidu un vizinos ar velosipēdu	16,4	30,0
26.	Skatos televizoru un klausos mūziku	56,3	60,0

Analizējot, kādas uzvedības stratēģijas tiek pielietotas un kādas vienlīdz arī palīdz pārvarēt problēmsituācijas, 2.tabulā redzams, ka visbiežāk pielietotās ir „palieku pats par sevi viens”, „sapņoju un iedomājos kaut ko”, „guļu”, „daudz ēdu un dzeru”, „cenšos atslābināties un palikt mierīgs”, „apskauju, piespiežu pie sevis kādu mīļu, tuvu mantu, lietu vai glaudu dzīvnieku (suni, kaķi)”, „skaitu lūgšanas”, „sarunājos pats ar sevi”. Uzvedības stratēģijas, kuras palīdz pārvarēt problēmsituācijas, ir atzīmētas retāk, dažas pat ļoti reti, piemēram, kā pielietotas, bet maz palīdzošas tiek atzīmētas „graužu nagus vai laužu pirkstu locītavas”, „raudu un skumstu”, „domāju par notikušo” un „skaitu lūgšanas”.

Kā redzams 2.tabulā, analizējot aizsardzības uzvedības dinamiku starp „pielieto” un „palīdz”, var secināt, ka bērni apzinās un vairumā gadījumu saprot, kāda uzvedība palīdz nomierināties. Piemēram, 2. attēlā (agresīvas uzvedības stratēģija) uzskatāmi ir redzama uzvedības dinamika.

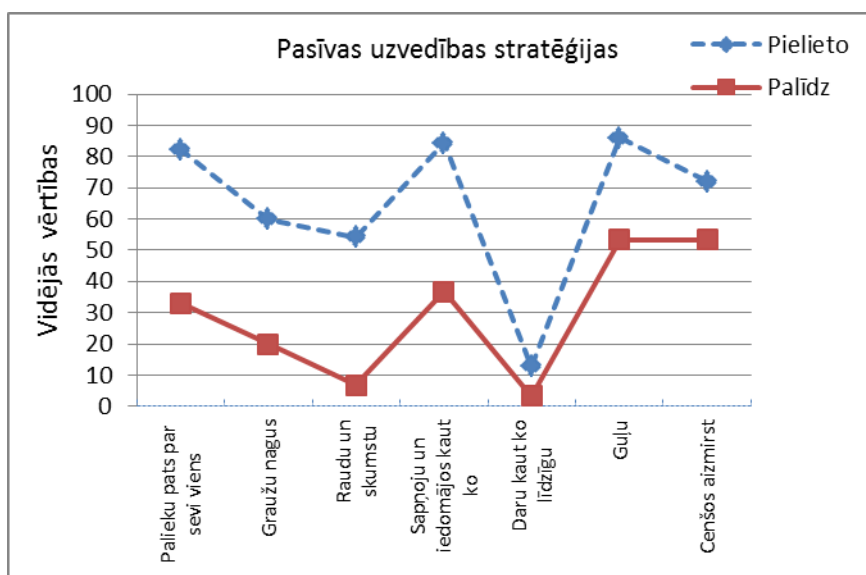

2.att. Agresīvas uzvedības stratēģijas
Fig. 2 Aggressive behavior strategies

Vairumā gadījumu bērni ir atzīmējuši, ka pielietotā uzvedība arī palīdz pārvarēt grūtības, tomēr būtiska atšķirība ir vērojama stratēģijai „daudz ēdu un dzeru”. F. Aleksanders skaidro, ka vēlmi ēst cilvēks izjūt tad, kad ir stress un pieskaita to pie psihosomatiskajiem traucējumiem, kas tiek veicināti jau bērnībā ar pieaugušo atbalstu (Александр, 2002). Savukārt D. Isaevs (Исаев, 2005), kurš ir pētījis psihosomatiskos traucējumus bērniem, norāda, ka ēdot cilvēks cenšas sevi mierināt, jo notiek daļēja atbrīvošanās no diskomforta, pabarojot sevi, tiek iegūta it kā kāda mīlestības deva, kā zīdaiņa vecumā – pabaro, tā tad rūpējas un mīl.

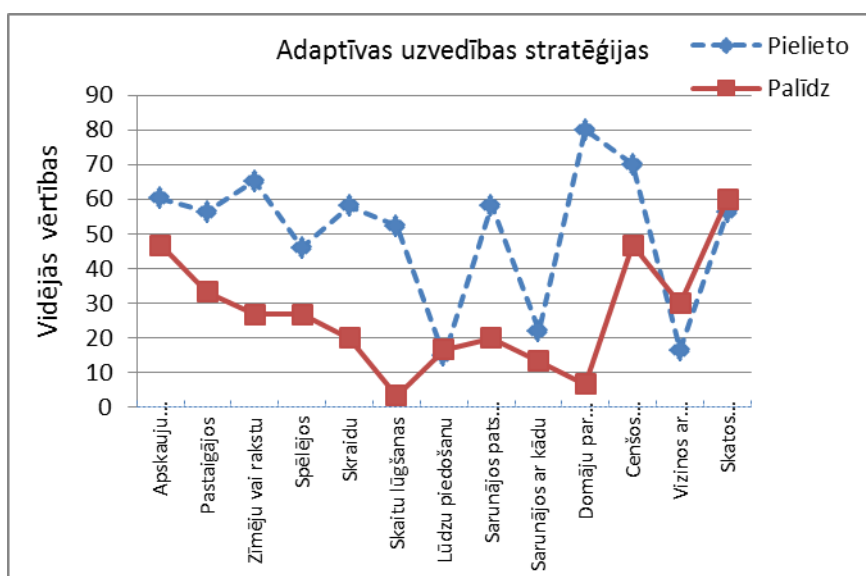
Analizējot pasīvas uzvedības stratēģijas dinamiku (skat. 3. attēlu) rezultāti parāda, ka uzvedību, kur bērns ir pasīvs, neko nedara, raud vai izrāda agresiju

pret sevi (piemēram, grauž nagus), tiek pielietota ļoti bieži, bet tā ir maz efektīva, tātad bērni atzīmējuši, ka tā nepalīdz pārvarēt problēmsituāciju.

3.att. Pasīvas uzvedības stratēģijas
Fig. 3 Passive behavior strategies

Savukārt adaptīvas uzvedības stratēģijas, (skat., 4. attēlā) uzskatāmi parāda atšķirības starp pielietotām un palīdzošām stratēģijām.

4.att. Adaptīvas uzvedības stratēģijas
Fig. 4 Adaptive behavior strategies

Būtiskākās atšķirības starp stratēģijām, kuras nepalīdz ir – „zīmēju vai rakstu”, „skaitu lūgšanas”, „sarunājos pats ar sevi” un „domāju par to”.

Pārbaudot bērnu ego spēku, tika izmantota zīmējumu analīze „Cilvēks lietū”. Testa izstrādātāji (Зинкевича & Евстигнеева, 2003) nepretendē ieviest jaunas metodes psiholoģiskās aizsardzības mehānismu izpētē, bet izmantojot doto metodi, piedāvā izprast reaģēšanas specifiku modelējošas stresa situācijas vidē, kur stresa faktors ir ārējās vides ietekme – lietus. Kvalitatīva zīmējumu analīze parāda tendenci, ka daļai bērnu mācību sasniegumi, ego spēks un problēmsituāciju pārvarēšanas stratēģijas ir saistītas.

5.att. Riharda zīmējums

Fig. 5 Rihard drawing

Zīmējumiem ir divas daļas, pirmajā daļā ir jāzīmē tikai cilvēks, bet otrajā daļā cilvēks lietū, lai varētu vērot zīmējumu izmaiņas un dinamiku. Kā piemēru varētu analizēt Riharda zīmējumu (skat. 5.zīmējumu). Riharda pirmais zīmējums atšķiras no uzzīmētās cilvēka figūras otrajā zīmējumā. Uzmanību pievērš mazā cilvēka figūra, kas ir pilnībā lietū varā. Metodes autori ir norādījuši, ja otrajā zīmējuma daļā uzzīmētais cilvēks ir „kļuvis” mazāks, tas liecina par viņa bezspēcības izjūtu un nepieciešamību pēc atbalsta. Rihards ir atzīmējis, ka problēmsituācijas mēdz pārvarēt laužot vai mētājot mantas, kaitinot kādu vai vienkārši ejot gulēt. Pārbaudot viņa mācību sekmes, tās ir zem vidējā klases līmeņa rādītājiem. Ņemot vērā zēna uzvedību un sekmes, varētu spriest, ka viņam ir vajadzīga vēl lielāka kontrole, vēl lielāka disciplīna un stingrība. Bet, ja ņem vērā problēmsituāciju pārvarēšanas veidus, to interpretāciju (ka tie nav adaptīvi) un zīmējuma analīzi, tad var secināt, ka Rihards jūtas pilnībā neaizsargāts, apjucis un dezorganizēts. Viņš nesāņem (vai neizjūt) palīdzību no pieaugušajiem un arī nezina, kā pašam tikt galā ar dažādām situācijām. Apkopojot iepriekš teikto, var teikt, ka Rihardam būtu nepieciešams emocionāls atbalsts un adekvātu uzvedības stratēģiju apgūšana.

Pārbaudot mācību sasniegumu, problēmsituāciju pārvarēšanas stratēģiju un ego spēka savstarpējo saistību, tika veikta iegūto datu korelāciju analīze. Lai datus varētu izmantot kvantitatīvai analīzei, tie tika atbilstoši pārkodēti.

Rezultāti parāda pozitīvas korelācijas mācību sasniegumu un ego spēka rādītājiem (0,41**), kā arī mācību sasniegumi pozitīvi korelē ar adaptīvas pārvarēšanas stratēģiju (0,57**), bet negatīvi korelē ar pasīvas pārvarēšanas stratēģiju (-0,31*). Iegūtās sakarības ir saskaņā ar teorijā paustām atziņām par ego spēka nozīmi cilvēka attīstībā. Viena no galvenajām ego funkcijām ir tendence organizēt un apvienot personību.

H. Hartmans uzskata, ka ego funkcijai ir sintezējoša adaptācijas un kontroles funkcija (Hartman, 1956). Kaut gan bērniem šī funkcija ir attīstības stadijā, tomēr tā ietekmē un virza gan psihisko attīstību, gan uzvedību un sasniegumus.

Secinājumi Conclusions

1. Pētījuma ietvaros, analizējot nepatīkamas un grūti pārvaramas situācijas, pirmajā vietā ierindojās dažādas fiziskas traumas, problēmas ar mācībām - otrajā vietā, tālāk seko saspringtas attiecības ar vienaudžiem skolā un vecākiem.
2. Tika atklāta adaptīvas pārvarēšanas, sekmju un ego spēka savstarpēja saistība, kas norāda uz to, ka bērni spēj izturēt pienākumus, sociālo lomu, prasības, konkurenci ar vienaudžiem, skolotāja un vecāku novērtējumu un reakciju, ko uzliek skolas vide, tātad, ir pietiekami spēcīgs ego.
3. Ja bērns prot pielietot adaptīvas uzvedības stratēģijas, viņu sekmju rādītāji ir augstāki. Korelāciju analīze neatklāj cēloņsakarības, bet tomēr parāda šo procesu savstarpējo mijiedarbību.
4. Pasīvas uzvedības stratēģijas rezultāti parāda negatīvu saistību ar mācību sasniegumu rezultātiem. Tātad, ja bērns neprot vai nezina, kā risināt problēmas, jeb risina tās "pasīvi", t.i., raud un skumst, paliek viens, pats par sevi u.c., ar kurām viņš ikdienas dzīvē sastopas, viņam ir zemāki mācību sasniegumi, nekā tiem bērniem, kuri prot tās pārvarēt.
5. Pētījumā iegūtās korelācijas apstiprina arī citos pētījumos iegūtās atziņas, ka, ja bērni neprot izmantot adaptīvas uzvedības stratēģijas vai kompensējošas prasmes, kas palīdz risināt problēmsituācijas, viņiem ir zemākas arī sekmes (piem., Gellegos, Langeley & Villegas, 2012).
6. Turpmākajos pētījumi būtu vēlams palielināt izlasi, salīdzināt pārvarēšanas stratēģiju dinamiku turpmākajās klasēs, kā arī pētīt uzvedības stratēģijas saistībā ar vecāku pielietotajām uzvedības stratēģijām.

Summary

In many studies it is emphasised that the learning environment causes strong stress for a large number of children, which in its turn causes behaviour, emotional and mental problems. The present study analyses the most frequent stress situations, how children cope with them and how the types of coping with stress situations impact the learning results.

The aim of the research is: to study the peculiarities of coping with stress situations of students of Form 4 during the learning process.

The methods of the research are:

1. Analysis of documents – summary journals of learning success were used.
2. Questionnaire of strategies for coping with problem situations in the school age (Николска & Грановска, 2000). The test consists of 26 various types of problem situations in form of utterances reflecting the most frequently applied strategies. Coping strategies are grouped in three scales: strategies of passive behaviour (evasion); strategies of aggressive behaviour; strategies of adaptive behaviour.
3. Analysis of drawings on the topic „Unpleasant situations and situations difficult to cope with”.

Results and Discussion.

The results of the questionnaire have shown that the strategies of passive behaviour are used by 53 % children (“I gnaw my nails”; “I try to forget” etc.) which are recognised as inefficient. In majority of cases the strategies of aggressive behaviour (60 %) are recognised as helping, with exception “I eat very much”; but the strategies of adaptive behaviour as inefficient are recognised in about 50 % cases, for example, “I draw or write”, “I say prayers”, “I talk to myself” and “I think about it”.

Analysis of the drawings on the topic “Children in unpleasant situations and in situations difficult to cope with” provided the opportunity to reveal the most typical stress situations. 1. Situations (52 %) related to physical traumas and other dangerous situations. As the majority of children point out – if the trauma is not obvious, then in fear of punishment the acquired trauma is concealed from parents. 2. Problems in learning (16 %); 3. Strained relationship with peers and parents (16 %); 4. Fear of loneliness (6 %); 5. Loss, death, illness of a pet (4 %); 6. Various situations of fear and stress (6 %).

Conclusions. The results of empirical study demonstrate that 52 % of children are of the opinion that the causes for disturbances of mental balance are various physical traumas; problems in learning take up the second place, then follow strained relationships with peers and parents and various emotional experiences related to the situation caused by loss and fear. The strategy of adaptive coping has a positive correlation with the learning result. The strategy of passive behaviour has a negative correlation with the learning success.

The correlations obtained in the study confirm also the findings made in other studies that if children don't know how to use the strategies of adaptive behaviour or compensatory skills which help to solve problem situations, they have lower learning results, which can cause various emotional problems.

Keywords: academic achievements, overcoming of problem situations.

Literatūra References

- Altermatt, E. R., & Broady, E. F. (2009). Coping with achievement-related failure an examination of conversations Between friends. *Journal of Merrill-Palmer Quarterly*, 55 (4), 454-487.
- Boon, H. J. (2011). School moves, coping, and achievement: Models of possible interactions. *The Journal of Educational Research*, 104, 54–70
- Brenner, C. (1973). *An elementary textbook of psychoanalysis*. New York: Doubleday.
- Compas, B. E., Malcarne, V. L., & Fondacaro, K. M. (1988). Coping with stressful events in older children and young adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56, 405–411.
- Gallegos, J., Langley, A., & Villegas, D. (2012). Anxiety, depression, and coping skills among Mexican Children: A comparison of students with and without learning disabilities. *Journal of Learning Disability Quarterly*, 35 (1), 54-61.
- Gaylord-Harden, N. K. (2008). The influence of student perceptions of parenting and coping on achievement and classroom behaviour among African American Children. *Journal of Psychology in the Schools*, 45 (8), 763-777.
- Hartman, H. (1956). Notes on the reality principle. In *Essays on ego psychology*. New York: Int Univerity Press, 1964, pp. 241-269.
- Hartman, H., Kris, E., & Loewenstein, R. (1946). Comments on the formation of psychic structure. *Journal of Psychoanalytic Study of Child*, 2 (1), 1-38.
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer, 1984.
- Mantzicopoulos, P. (1997). Coping with school failure: Characteristics of children employing successful and unsuccessful coping strategies. *Psychology in the Schools*, 27, 138–143.
- Neiser, U., Boodoo, G., Bouchard, T. J., Boykin, A. W., Brody, N., Ceci, S. J., Halpern, D. F., Loehlin, J. C., Perloff, Sternberg, R. J., & Urbina, S. (1996). Intelligence: Knows and unknowns. *Journal of American Psychologist*, 51, 77 -101.
- Nelson, J. R., Benner, G. J., Lane, K., & Smith, B. W. (2004). Academic Achievement of K-12 Students With Emotional and Behavioral Disorders. *Exceptional Children*, 71 (1), 59–73.
- Trout, A. L., Nordness, P. D., Pierce, C. D., & Epstein, M. H. (2003) Research of the Academic Status of Children with Emotional and Behavioural Disorders: a Review of the Literature from 1961 to 2000. *Journal of Emotional and Behavioural Disorders*, 11 (4), 198–210.
- Александр, Ф. (2002). *Психосоматическая медицина. Принципы и практическое применение*. Москва: Эксмо-Пресс.
- Зинкевича-Евстигнеева, Т., (2003). *Школьный психолог. Первое сентября*, 43.
- Исаев, Д. Н. (2005). *Эмоциональный стресс, психосоматические и соматопсихические расстройства у детей*. Питер: Речь.
- Исаев, Д. Н., & Каган, В. Э. (1980). *Половое воспитание и психогигиена пола и детей*. Питер: Медицина.
- Кочубей, В. И., & Новикова, Э. В. *Эмоциональная устойчивость школьника*. Москва: Знание.
- Николькая, И. М., & Грановская, П. М. (2000). *Психологическая защита у детей*. Речь, Санкт-Петербург.